

KÜLTÜRLER ARASI İLETİŞİMİ ENGELLEYEN BAZI FAKTÖRLER

Yrd.Doç.Dr. Ayhan SELÇUK*

İletişim kısaca, insanların birbirlerine duygu ve düşüncelerini aktarmaları veya daha teknik bir yaklaşımla, “bilgi üretme, aktarma ve anlamlandırma süreci” (Dökmen, 1998, S. 19) şeklinde tanımlanabilir. Kültürler arası iletişim ise, kavramın kendisinden de anlaşıldığı gibi, farklı kültürlere mensup insanlar arasında gerçekleşen bilgi alış-verişi ve değişimidir.

İki veya daha fazla insan arasında iletişimin gerçekleşebilmesinin öncelikli şartı, gerek konuşmacı, gerekse dinleyici konumunda olan kişilerin iletişim aracı olarak aynı dili kullanmalarındır. Bu genel bir kabuldür. Ancak, söz konusu kişilerin bilgi dağarcıklarının, eğitim düzeylerinin, yaşlarının, mesleklerinin, cinsiyetlerinin ve özellikle yetişmiş oldukları kültürel dünyanın aynı veya farklı olmasının iletişime olumlu veya olumsuz etki yaptığı çoğu zaman gözlerden kaçan, en azından üzerinde gerektiği gibi durulmayan, bir ayrıntı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani aynı dili konuşmak, özellikle iletişim yabancı dilde gerçekleşiyorsa, başarılı bir iletişimin kurulabilmesi için her zaman yeterli olmamaktadır. Çünkü, çocukluktan itibaren edinilen gerek dille ilgili, gerekse dil dışı sosyo-kültürel davranış biçimleri öyle veya böyle iletişime yansımakta, kolay kolay devre dışı bırakılamamaktadır. Daha açık bir ifadeyle; her toplumun kendine özgü değer yargıları, sosyal normları, olaylara bakış açıları, algılamaları ve ön kabulleri farklı olduğu gibi, her dilde o dili konuşan toplumun sosyo-kültürel özelliklerini yansıtan, belirli durumlarda kullanılan spesifik ifadeler, atasözleri,

* S. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

deyimler vs. gibi sadece o toplumda geçerliliği olan ifade kalıpları mevcuttur. Bununla birlikte, edinilen bu alışkanlıkları herkesin bildiği varsayımından hareketle, konuşmacılar çoğunlukla kendi kültür dünyasından herhangi bir davranış biçimini yabancı kültüre veya anadilinde belirli bir durum için kullanılan spesifik bir ifadeyi yabancı dile aktarma, veyahut da hedef kültürdeki herhangi bir dilsel veya dil dışı davranışı kendi kültürel normlarına göre değerlendirme gibi bir yanılgıya düşebilmektedir. Böyle bir durumda karşılıklı yanlış anlama veya anlaşılabilir kaçınılmaz olmakta ve arzu edilmeyen ön yargılar oluşabilmektedir. (bkz. Selçuk, 1994, S. 54)

Sözlü bir ifadenin çoğunlukla iki boyutu vardır; yani söylenen kelime veya cümlenin bir sözcük anlamı, bir de toplumsal, sosyo-kültürel anlamı vardır. (bkz. Oksaar, 1993, S. 25) Başka bir deyişle bireyler, aslında dildeki kodlar vasıtasıyla değil, onların içerdiği kültürel anlamlar aracılığıyla iletişim kurarlar. Bu nedenle anlama olayı, sadece cümle içinde geçen kelimelerin anlamını bilmekle gerçekleşmez; önemli olan ne söylenildiğini anlamak değil, söylenen şeyin ne anlama geldiğini bilmektir.

Luchtenberg'in de (bkz. 1986, S. 368-369) işaret ettiği gibi yabancı dili son derece iyi kullananlar bile zaman zaman sosyo-kültürel bariyerlere çarpmakta ve adeta hiçbir şey anlamaz hale gelebilmektedirler. Örneğin, Almanca'yı yabancı dil olarak konuşan bir kimse "Bu yıl çiçek/çi kız olarak gidiyorum" (Ich gehe dieses Jahr als Blumenmädchen) şeklindeki basit bir ifadeyi, ancak karnaval gelenekleri hakkında bilgi sahibi olursa anlayabilir. Aynı şekilde, Almanların ve Avusturyalıların kullandığı "Uzun Cumartesi" (langer Samstag), "Uzun Çarşamba" (langer Mittwoch) veya "Uzun Perşembe" (langer Donnerstag) kavramları da burada örnek olarak verilebilir. Kelime olarak anlaşılabilir bu sözcüklerin Alman veya Avusturyalıların sosyal yaşamındaki anlamı bilinmediği takdirde, içinde bu kelimelerin geçtiği bir cümleyi kavramak mümkün değildir.¹

¹ Almanya ve Avusturya'da iş yerlerinin açılış-kapanış saatleri, hafta içinde 7.00-18.00 şeklinde düzenlenmiştir. Cumartesi günleri saat 8.30 – 13.00 arası açık olan iş yerleri, her ayın ilk Cumartesi günü saat 8.30'dan 16.00'ya kadar açık kalmaktadır. Alış-veriş günü olarak kabul edilen bu güne "Uzun Cumartesi" denilmektedir. Almanya'nın bazı eyaletlerinde ve Avusturya'da (St.

Dilin sosyo-kültürel boyutu öne çıktığı zaman, yapılan çeviriler de çoğu kez diller arası bilgi aktarımından çok, kültürler arası bilgi aktarımına dönüşmektedir. Örneğin, Afrika'nın ekvator bölgelerinde yaşayan kabilelerin diline incil tercümesi yapan misyonerler, "Günahlarınız kan kırmızısı olsalar bile, kar gibi beyazlaşacaklardır" şeklindeki bir cümleyi, yerliler karı bilmedikleri için, "Günahlarınız kan kırmızısı olsalar bile Hindistan cevizi eti (hindistan cevizinin iç kısmı) gibi beyazlaşacaklardır" şeklinde çevirerek, bilinmeyeni bilinenle ifade etme yoluna gitmişlerdir. (bkz. Carnegie, tarihsiz, S. 87-88)

Yine aynı şekilde, Yeni Gine'de yaşayan bir kabile diline yapılan incil çevirisinde "Tanrı günahkârları bağışlar" şeklindeki bir cümle "Tanrı çene kemiğini tutmaz" şeklinde aktarılıyor. Burada da alışılmışın dışında bir çeviri söz konusudur; yani bilinmeyen bir davranış biçimi, hedef kültürde geçerliliği olan bir davranış biçimine uyarlanarak aktarılmaya çalışılmıştır. Çünkü, söz konusu kabilenin inanç sistemine göre, günahkâr olduğu varsayılan insanlar öldürüldükten sonra çene kemiklerinden kulübelerine çivilenmektedir. Dolayısıyla Tanrı'nın bağışlaması, günahkâr birinin çene kemiğinden kulübeye çivilenmekten kurtulması anlamına gelmektedir. (bkz. Nündel, 1976, S.19-20)

Bu örnekler bize, dilsel veya dil dışı davranış biçimlerinin ancak ait olduğu kültürle veya söz konusu toplumun sosyal normlarıyla birlikte anlaşılıp, anlamlandırılabilceğini ortaya koymaktadır.

Gerek Almanya'ya 60'lı yıllarda giden ilk kuşak, gerekse onların çocukları veya torunları konumunda olan ikinci, üçüncü kuşak, dil problemini önemli ölçüde aşmış olmalarına, hatta iletişim kurma anlamında dil sorunu yaşamamalarına rağmen, mentalite farklılığından kaynaklanan iletişim çatışmaları (Bu konuda bkz. Dökmen, 1998) bugün hâlâ güncelliğini korumakta ve kültürler arası iletişim konulu konferans ve sempozyumlara konu olabilmektedir. Burada özeldde iki Türk çocuğunun yaşadığı, genelde Almanya'daki Türk çocuklarının

Michael'de) iş yerlerinin özellikle Temmuz- Ağustos aylarında saat 8.00'den 22.00'ye kadar açık olduğu Çarşamba günleri "**Uzun Çarşamba**", resmi dairelerin saat 7.00-18.00 arası açık olduğu Perşembe günleri ise "**Uzun Perşembe**" olarak adlandırılmaktadır. Bu uygulamalar eyaletlere göre değişebilmektedir.

çoğunluğunun yaşaması ihtimal dahilinde olan somut iki örnek vermek istiyorum.

ÖRNEK 1: Almanya’da Beden Eğitimi dersleri (özellikle yüzme), Türk çocuklarının bir çoğu için hep bir problem olagelmıştır. Bu durum zaman zaman basına da yansımış veya kültürler arası iletişim çatışmalarını ele alan yayınlarda da sıkça dile getirilmiştir. Bir gün Mehmet adında bir Türk çocuğu, Beden Eğitimi dersinden sonra arkadaşlarıyla birlikte duş yapılan yere gider. Arkadaşlarının hepsi tamamen soyunarak duş almalarına rağmen, Mehmet her zaman ki gibi, arkadaşlarının alaycı bakışları arasında, şortunu çıkarmadan duşunu alır, fakat o gün yedek çamaşır getirmeyi unutmuştur. Çaresiz, ıslak şortun üzerine pantolonunu giyer ve o şekilde sınıfa gider, sonuç malûm. Şortun ıslaklığı hemen pantolonun dışına vurduğu için arkadaşları onunla alay etmeye başlar. Bu arada öğretmen sınıfa girer ve gürültünün, gülüşmelerin nedenini sorar. Çocuklar, Mehmet’in altını ıslattığını söylerler. Mehmet, ne kadar “hayır ıslatmadım” dese de boşunadır, çünkü ortada fiili bir durum vardır ve pantolonu ıslaktır. Öğretmeni, ona derhal eve gidip üzerini değiştirmesini söyler. Ağlayarak sınıfı terk eden Mehmet, koridorda bir Türk öğretmenle karşılaşır. Durumu öğrenen öğretmen, çocuğun elinden tutarak onu sınıfa götürür ve meslektaşına olayın iç yüzünü anlatır. Alman öğretmen son derece şaşkıncıdır, inanmakta güçlük çeker ve ağzından şu cümleler dökülür: “Fakat bu çok garip, komik bir şey!, bu nasıl olur ?!”

ÖRNEK 2: Bir Türk çocuğu, ders arasında okul bahçesinde dolaşırken yerde bir ekmeğin parçası bulur ve ayak altında çiğnenmemesi için ekmeği koyabileceği uygun bir yer bulmak amacıyla sağa sola bakınırken nöbetçi öğretmen çocuğa seslenir: “Ayşe o ekmeği yememelisin!, yerde bulduğunu gördüm”. Çocuk kıpkırmızı kesilmiştir. Öğretmene “yemeyecektim” diyerek maksadını açıklamaya çalışsa da inandıramaz, üstelik öğretmen tarafından yalancılıkla itham edilir. Çünkü öğretmen, Ayşe’nin etrafına bakınmasını ‘ekmeği yemeyi düşünüyor fakat, kendisini gören birilerinin olup olmadığını kontrol etmek için etrafına bakıyor’ şeklinde değerlendirmiştir.

Bu olayları yaşayan Türk çocuklarının yaşadığı psikolojik yıkımı anlamak zor olmasa gerek. Bir Alman’ın bu durumu veya diğer örnekte olduğu gibi, Türk öğrencinin umumi duş yapılan bir ortamda şortunu çıkarmamasını anlaması normal şartlarda mümkün değildir. Onun kültür

penceresinden bakıldığı zaman bu örneklerdeki Türk çocuklarının ortaya koyduğu tavırlar son derece garip, anlamsız hatta, komik olabilmektedir.

Hinnenkamp, Türk Toplumunu ile ilgili şu tespitleri yapmaktadır:

“Türkler etnik ve dini açıdan bizden çok farklı; Almanca ile ne genetik, ne de coğrafi olarak bir akrabalığı, hatta ilişkisi olmayan farklı bir dil konuşuyorlar; cinsiyetler arasındaki ilişkiler çok farklı; akrabalık ilişkileri son derece önemli rol oynuyor; yemek alışkanlıkları, adetleri veya giyimleri oldukça değişik. İstenildiği kadar devam edecek bir farklılık listesi çıkartılabilir”.(bkz.1989.S.28)

Gerek yukarıda verdiğimiz örnekler, gerekse Hinnenkamp'ın tespitleri, yabancı dili iyi bilmenin başarılı bir iletişimi her zaman garanti edemeyeceği şeklindeki tezimizin haklılığını ortaya koymaktadır. Bir kimsenin yabancı dili iyi bilmemesi, konuşurken telaffuz hatası yapması, artikeli yanlış kullanması veya kelimeyi yerli yerine oturtamaması vs. hoş karşılanabilmektedir. Fakat toplumsal normlarla, örneğin nezaket kurallarıyla ilgili yapılan bir hata veya olaylara bakış açılarındaki farklılık, çoğunlukla iletişim çatışmalarına, karşılıklı yanlış anlamaların ortaya çıkmasına ve ön yargıların oluşmasına zemin hazırlamaktadır. (bkz. Selçuk, 1997, S. 265) Sorunsuz bir anlaşma sağlanabilmesi için, tarafların aynı dili kullanmalarının yanında, birbirlerinin kültürlerini iyi bilmeleri, daha da önemlisi, karşılıklı olarak empatik bir tavır sergilemeleri gerekir.

Sonuç olarak, bütün bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak veya en aza indirebilmek için yabancı dil öğretiminde öğrenciye ilgili dilin lenguistik, yani gramatik, fonolojik veya morfolojik v.b. özelliklerinin yanında, söz konusu dili konuşan toplumun sosyal normları, bunlara bağlı olarak şekillenen günlük davranış biçimleri, nezaket kuralları gibi konular hakkında bilgi verilmesi, bunlarla ilgili sık kullanılan ifade kalıplarının öğretilmesi, kısacası dil becerisinin yanında, dili durumlara göre doğru kullanabilme yeteneğinin de kazandırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Carnegie Dale, **Etkili Konuşma Sanatı**, Alkim Yay., İstanbul, tarihsiz (Çeviren, Kerem Keskiner)

Dökmen Üstün, **Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati**, Sistem Yay. İstanbul, 1998

Hinnenkamp Volker, **Interaktionale Soziolinguistik und Interkulturelle Kommunikation, Gesprächmanagement zwischen Deutschen und Türken**, Tübingen, 1989

Luchtenberg Sigrid, **Verstaendigungsschwierigkeiten im Unterricht mit auslaendischen Schülern und Schülerinnen**, Diskussion Deutsch 1986, s. 368-378

Nündel Ernst, **Zur Grundlegung einer Didaktik des sprachlichen Handelns, Literatur+Sprache+Didaktik**, Kronberg, 1976

Oksaar Els, "Spracherwerb als Kulturerwerb", **Alexander von Humboldt Stiftung Mitteilungen**, Bonn, 1993, s. 23-30.

Selçuk Ayhan, "Sprachliche Verhaltensweisen in kontrastiver Sicht: Interkulturelle Kommunikation", **4. Germanistik Sempozyumu, Türk Eğitim Sisteminde Alman Dili ve Öğretimi-Alman Dili ve Edebiyatı Eğitiminde Uygulamaya Yönelik Dilbilim ve Edebiyat Bilimi Karşılaştırmalı Çalışmaları**, Yay. Haz. Kınısız Mustafa, İzmir, 1994, s. 54-61.

Selçuk Ayhan, "Der Gast kommt mit zehn Broten, ißt eines und läßt neun zurück. Kulturelle Unterschiede bei alltäglichen Sprechhandlungen und Verhaltensformen in Österreich und in der Türkei", **Österreiches Deutsch und andere nationale Varietäten plurizentrischer Sprachen in Europa**, (Hrsg.) Muhr Rodolf/Schrodt Richard, Wien, 1997, s. 264-286